

Dr hab. Czesław GRZESIAK
Prof. nadzw. UMCS Lublin
Instytut Filologii Romańskiej UMCS
Zakład Literatur Romańskich

O C E N A

rozprawy doktorskiej mgr Anny Katarzyny KLIMEK pt. *Praca nad lekturą szkolną w mediosferze na przykładzie baśni Charles'a Perrault'a*

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr Anny Katarzyny Klimek, licząca 253 strony, napisana została pod kierunkiem naukowym prof. US dr hab. Beaty Kędzi-Klebko. Dysertacja poświęcona jest pracy nad lekturą szkolną w szeroko pojętej mediosferze na przykładzie baśni Charles'a Perraulta, a w szczególności, jak to wykazała w swojej pracy Doktorantka, najmniej znanej polskiemu czytelnikowi baśni *Sinobrody* oraz na bazie jej adaptacji literackich, ikonicznych, teatralnych, filmowych, a nawet i muzycznych – w kształceniu i wychowaniu młodego odbiorcy, czyli ucznia gimnazjum, liceum oraz (jako uzupełnienie badań) studenta studiów romanistycznych. Głównym celem niniejszej pracy doktorskiej było udzielenie odpowiedzi na temat miejsca, roli, znaczenia i funkcjonowania baśni Perraulta we francuskim i polskim kształceniu literackim w dobie multimedialności.

Rozprawa doktorska mgr Anny Klimek ma charakter porównawczy i jednocześnie interdyscyplinarny, wpisujący się w trzy obszary badań, a mianowicie w literaturoznawstwo, medioznawstwo oraz dydaktykę. Samo ujęcie tematu jest oryginalne, a jego wybór trafny i w pełni uzasadniony. Zaproponowana problematyka nie doczekała się dotąd tak obszernego i możliwie pełnego opracowania, i to zarówno w środowisku naukowym polskim jak i zagranicznym. Monografia mgr Anny Klimek wypełnia zatem pewną lukę i jest przedsięwzięciem w dużej mierze nowatorskim.

Recenzowana rozprawa doktorska ma logicznie oraz poprawnie przemyślaną konstrukcję. Zawiera stronę tytułową, spis treści, wstęp, trzy zasadnicze rozdziały z kilkoma podrozdziałami, zakończenie, streszczenie w języku polskim, bardzo obszerną bibliografię, spis rysunków, spis tabel oraz 6 załączników, czyli wybrane (najbardziej charakterystyczne) prace pisemne uczestników biorących udział w polskim projekcie. Obok lub nawet zamiast

streszczenia polskiego, lepiej byłoby umieścić streszczenie w języku angielskim i francuskim, które umożliwiłyby zainteresowanie monografią obcokrajowców. Przy ewentualnej publikacji rozprawy dobrze byłoby dorzucić takie streszczenia. Warto również zwrócić uwagę, iż każdy rozdział został zredagowany według klasycznej zasady kompozycji: rozpoczyna się od rozważań wstępnych – wprowadzających w badaną tematykę, po czym następuje jej rozwinięcie w formie 3-4 podrozdziałów i kończy się konkluzją. Układ treści w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach uważam za prawidłowy, logiczny, wewnętrznie spójny i w zasadzie wyczerpujący badane zagadnienia (poza kilkoma drobnymi wyjątkami, o których będzie mowa w dalszej części recenzji).

Wstęp zawiera prawie wszystkie niezbędne elementy. Rozpoczyna się od wprowadzenia w problematykę rozprawy, ogólnych rozważań na temat kanonu lektur w szkole francuskiej i polskiej, kryzysu czytelnictwa w dobie wszechwładnie panujących multimediiów oraz ich wpływu na kształtowanie postaw, wrażliwości i kultury literackiej wśród współczesnego pokolenia uczniów i młodzieży. Ponadto Autorka jasno i precyzyjnie określiła cel swej dysertacji, korpus badawczy oraz przedstawiła kompozycję rozprawy, sygnalizując zawartość treściową poszczególnych rozdziałów. Osobiście zabrakło mi tzw. „stanu badań” nad zaproponowaną do rozprawy problematyką, który stanowiłby uzasadnienie celowości wyboru tematu. Warto byłoby również zasygnalizować metody badawcze. Wstęp redagowany był zapewne w ostatniej chwili, w pośpiechu, stąd pojawiają się drobne uchybienia, a w szczególności zupełny brak odsyłaczy i przypisów do cytowanych wypowiedzi krytyków lub teoretyków.

Rozdział pierwszy, zatytułowany „Zmiany zachodzące w kulturze”, składa się z trzech podrozdziałów poruszających kolejno:

- problemy czytelnictwa w XXI wieku wśród uczniów zarówno francuskich jak i polskich szkół gimnazjalnych, licealnych i wyższych, w środowisku zdominowanym przez media, w dobie kryzysu tradycyjnych wartości;
- zagadnienia oraz definicje podstawowych pojęć z dziedziny mediologii, mediosfery, teorii komunikacji oraz tzw. „społeczeństwa sieciowego”;
- a także określenie miejsca i roli czytelnika w mediosferze.

Są to więc wstępne rozważania – głównie teoretyczne – ukazane jednak w perspektywie ciągłości czasowej, w okresach zachodzących głębokich przemian kulturowych i przede wszystkim w czasach coraz to nowych i spektakularnych osiągnięć technologicznych, a w szczególności w dobie umasowienia technologii informatycznych i cyfrowych. Na tym tle mgr Anna Klimek wskazuje na czynniki wpływające na osłabienie czytelnictwa, na nowe

wyzwania stojące przed współczesną szkołą oraz na kształcenie młodego odbiorcy do świadomego i właściwego odbioru nie tylko utworu literackiego, ale również jego adaptacji ikonicznych, filmowych, teatralnych czy nawet muzycznych. Silną stroną nie tylko tego rozdziału, ale również wszystkich pozostałych jest solidna podbudowa teoretyczna i metodologiczna. Autorka w dużej mierze opiera swe rozważania na poglądach francuskiego pisarza i filozofa – Régisa Debray’a – i na jego *Wprowadzeniu do mediologii*. Analizując „społeczeństwo sieciowe”, Doktorantka odwołuje się do poglądów polskiego socjologa i medioznawcy – Tomasza Gobana-Klasa, do teorii kultury i komunikacji niemieckiego filologa i kulturoznawcy – Michaela Fleischera, zaś w zakresie pojęcia i funkcjonowania symulaków i symulacji – do francuskiego filozofa i socjologa kultury Jeana Baudrillarda oraz do szeregu innych jeszcze specjalistów: między innymi do hiszpańskiego socjologa Manuela Castellsa, amerykańskiego pisarza i futurologa Alвина Tofflera, niemieckiego filozofa i socjologa Norberta Eliasa, hiszpańskiego filozofa i eseisty José Ortegi y Gasset. W ostatnim podrozdziale, przedstawiając różne postawy czytelnicze. Autorka rozprawy doktorskiej bazuje na teoriach recepcji tak wybitnych specjalistów z tej dziedziny, jak: Tzvetan Todorov, Vincent Jouve, Robert Jauss, Thomas Pavel, Georges Poulet, Michel Piccard, Wolfgang Iser. Autorka poświęca również sporo miejsca znaczeniu hermeneutyki w odbiorze dzieła literackiego, odwołując się do teorii i definicji Barbary Myrdzik, Hansa-Georga Gadamera, Emericha Coretha, Emilio Betti’ego i Paula Ricoeura. Pewnym mankamentem ostatniego podrozdziału i jednocześnie całego rozdziału jest brak konkluzji. Ponadto mgr Anna Klimek sygnalizuje „alarmistyczne opinie na temat czytelnictwa dzieci i młodzieży, którzy czytają coraz mniej, a nawet nie czytają wcale” (s. 12). W związku z tą wypowiedzią nasuwa się następujące pytanie: czy Doktorantka prowadziła na ten temat samodzielne badania ankietowe i jakie były ewentualne ostateczne wyniki ?

Na drugim rozdziale, poświęconym baśniom Perraulta oraz ich zasięgowi odbiorczemu, składają się cztery podrozdziały. Pierwszy z nich stanowi dość obszerny, wieloaspektowy i jednocześnie ciekawy wywód na temat życia pisarza oraz etapów, aspektów i cech charakterystycznych jego bogatej twórczości; mgr Annę Klimek cechuje tu bardzo szerokie i wnikliwe spojrzenie nie tylko na temat całego dorobku literackiego autora *Sinobrodego*, ale również na jego spory między innymi z Boileau, La Fontaine’em czy Racine’em; przedstawia nawet – i bardzo słusznie – poglądy (zasady) głoszone przez Perraulta na temat wychowania własnych synów. Sam tytuł podrozdziału – „Szkic twórczości Ch. Perraulta” – wydaje mi się nieco niezręczny. Zaproponowałbym po prostu: „Życie i twórczość Ch. Perrault’a”; taki bowiem tytuł wydaje mi się bardziej adekwatny do zawartości treściowej podrozdziału. W

biogramie Perraulta należałoby ponadto ujednoczyć zapis tytułów jego dzieł, pisząc je kursywą, a wyeliminować cudzysłów. Podwójny bowiem standard wprowadza do głównego tekstu niepotrzebne zamieszanie.

Drugi podrozdział, zatytułowany „Baśń jako gatunek”, stanowi próbę uporządkowania pojęć, a zwłaszcza ukazania różnic między bajką a baśnią. Autorka sporo miejsca poświęca głównie bajce, prezentując koncepcje Proppa, Todorova i sygnalizując jedynie model semiotyczny („aktancjalny”) Greimasa, nie opisując go szczegółowiej, a szkoda, bo np. kategoria „pomocnik” VS „przeciwnik” mogłaby mieć z powodzeniem zastosowanie w dalszych szczegółowych analizach baśni Perraulta (s. 137) oraz w licznych adaptacjach *Sinobrodego*. Szkoda również, że mgr Anna Klimek nie wypracowała własnej definicji bajki, a zwłaszcza baśni – przydatnej do dalszych analiz, zamiast opierać się wyłącznie na opiniach krytyków, często sprzecznych, bądź niezdecydowanych w swych poglądach.

Trzeci podrozdział w całości poświęcony został baśni *Barbe bleue*. Utożsamiając tytułową postać Sinobrodego z postaciami historycznymi, mgr Anna Klimek popisała się przy okazji dobrą znajomością historii, zwróciła uwagę na źródła baśni Perraulta, przytoczyła liczne opinie na temat baśniowości analizowanego utworu oraz szczególnie wnikliwie i w sposób zróżnicowany ukazała symbolikę poszczególnych elementów *Sinobrodego*, biorąc pod uwagę między innymi kolor brody, miejsce zamieszkania (domostwo), ubiór oraz przedmioty (nóż, szpadę, a przede wszystkim klucz – odwołując się przy tej okazji w swych interpretacjach do psychoanalizy Junga).

W ostatnim, czwartym podrozdziale zostały ukazane liczne adaptacje literackie oraz metamorfozy postaci Sinobrodego, które sprawiły, że baśnie Perraulta znane są dziś niemal na całym świecie. W sumie mgr Anna Klimek analizuje 15 adaptacji literackich *Sinobrodego*, zdając sobie doskonale sprawę, że istnieje ich o wiele więcej. Dominują oczywiście Francuzi: jak Anatole France, Catherine Colomb, Grégoire Solotareff, Jean-Pierre Kerloc'h, Muriel Bloch, Bruno de La Salle, Gudule, Chantal Aubin. Na liście figuruje również znana współczesna pisarka belgijska Amélie Nothomb, Angielka Angela Carter, Amerykanka Francesco Ria Bloc, Amerykanin Kurt Vonnegut oraz Szwajcar Max Frisch. Oprócz Anatole'a France'a są to na ogół pisarze współcześni. Jeśli chodzi o francuskich pisarzy, to są to autorzy mniej znani zarówno polskiemu jak i francuskiemu czytelnikowi. Stąd mgr Anna Klimek ma jeszcze jedną dodatkową zasługę, a mianowicie popularyzację dzieł francuskich pisarzy mniej znanych przeciętnemu czytelnikowi. Autorka w swych analizach kładzie szczególny nacisk na podobieństwa i różnice między *Sinobrodym* Perraulta i jego literackimi

adaptacjami (wariantami) w płaszczyźnie treści, postaci oraz charakterystycznych przedmiotów i ich symboliki.

W całym drugim rozdziale, a także w kolejnych rozdziałach pojawiają się częste i liczne cytaty w języku francuskim. Czasami ich tłumaczenie podawane jest w przypisie, innym razem nie. Co zatem decydowało, że jedne z nich zostały przetłumaczone na język polski a inne nie? Czy jest to zwykły brak konsekwencji, czy też Autorka kierowała się jakąś bliżej nam nieznaną zasadą? Doktorantka nie podaje również autorstwa tych tłumaczeń. Można jedynie domyślać się, że są to jej własne tłumaczenia, z reguły zresztą bardzo poprawne, za co oczywiście należy się jej pochwała. W tym przypadku, po słowie „Tłumaczenie”, w nawiasie, wystarczyło podać inicjały swego imienia i nazwiska, czyli (A. K.).

Rozdział trzeci, zatytułowany „Projekty dydaktyczne wykorzystania przekazników mediosfery w procesie edukacji” – w pierwszym podrozdziale – jest kontynuacją prezentacji adaptacji, ale tym razem ikonicznych, filmowych, teatralnych i dość skrótowo muzycznych. Autorka popisała się tu dociekliwością i dużą spostrzegawczością; sam opis oraz ocena poszczególnych ilustracji jest prawidłowa. W prezentacji wersji filmowych korzystała w dużej mierze z informacji zawartych w Internecie. Osobiście byłbym ciekaw czy niektóre z tych adaptacji Autorka miała okazję zobaczyć osobiście w kinie bądź w teatrze i co na ten temat sądzi.

Jeśli chodzi o metodę projektów to mgr Anna Klimek przedstawia dwa projekty dydaktyczne wykorzystujące nośniki multimedialne w celu odczytania, zrozumienia i interpretacji baśni *Barbe bleue* Perraulta. Jeden został zrealizowany we Francji, w Uniwersytecie w Tuluzie, przez Véronique Larrivé i udostępniony mgr Annie Klimek; drugi natomiast jest projektem osobistym Doktorantki, zrealizowanym w środowisku gimnazjalnym, licealnym i uniwersyteckim w Szczecinie. W obu przypadkach został podany cel i założenia projektu, dokładny jego opis, poszczególne etapy realizacji, ze szczególnym zwróceniem uwagi na kreatywność samych uczestników w formie prac pisemnych (wybrane prace zostały zamieszczone w aneksie rozprawy) oraz w końcowej fazie nastąpiło kompleksowe omówienie wyników. Ostatni więc podrozdział zawiera najbardziej osobisty wkład pracy Doktorantki. W sumie projekt twórczego pisania wykazał żywe zainteresowanie literaturą klasyczną wśród uczącej się młodzieży oraz wskazał na duże własne możliwości w zakresie interpretacji wybranych elementów baśni i nadawania im nowych znaczeń.

Rozprawę doktorską zamyka krótkie, niespełna dwustronicowe zakończenie, w którym w sposób bardzo syntetyczny Doktorantka ustosunkowała się do wszystkich wcześniej

poruszanych kwestii. Ta zwięzłość wynika bez wątpienia z faktu, iż każdy rozdział oraz podrozdział kończył się zazwyczaj dość wnikliwą konkluzją.

Całość rozprawy została bardzo starannie udokumentowana licznymi i trafnie dobranymi cytatami, zarówno krótszymi – włączonymi bezpośrednio do zdań, zupełnie jednak niepotrzebnie pisanymi mniejszą czcionką oraz kursywą, jak i dłuższymi – wyróżnionymi, pisanymi słusznie mniejszą czcionką; przy wyodrębnionych z tekstu głównego cytatach zbyteczny staje się cudzysłów; zastępuje go bowiem mniejszy rozmiar czcionki. Cytaty pochodzą głównie z analizowanych tekstów – stanowiących korpus, z licznych opracowań krytycznych (w większości z książek, a w mniejszym stopniu z artykułów), studiów teoretycznych, encyklopedii oraz z bardzo licznych stron internetowych. Przy stronach internetowych należy podawać datę ich konsultacji. Czasami brakuje odpowiedniego wprowadzenia do wyróżnionego cytatu (s. 61, 62). Dość często brakuje również obszerniejszego i wnikliwszego własnego komentarza do wyodrębnionych cytatów. Widoczne jest również nadużywanie wcięć akapitowych, zwłaszcza po dłuższych wyróżnionych cytatach, gdy podawana po nich informacja pełni rolę komentarza.

Przy okazji pragnę dodać, iż mgr Anna Klimek jest na ogół dość ostrożna i nawet wstrzemięzliwa w formułowaniu własnych sądów, opinii i komentarzy; najczęściej opiera się na wypowiedziach znanych i słynnych krytyków bądź teoretyków – będących specjalistami z danej dziedziny wiedzy.

Na szczególną uwagę zasługuje niezwykle bogata i kompletna bibliografia, licząca 188 pozycji książkowych oraz 71 źródeł internetowych. Tak bogata bibliografia świadczy o dużej erudycji Doktorantki oraz dobrej znajomości badanej problematyki. Ta obszerna bibliografia ma całkowite pokrycie w cytatach i przypisach, z jednym wyjątkiem: Michel Piccard (s. 60) nie figuruje w bibliografii końcowej. W bibliografii przeważają opracowania w języku polskim i francuskim; obok nich bywają również w języku angielskim, niemieckim, a nawet i rosyjskim. Zauważyć jednak można pewne drobne „niedoróbki”; zdarza się bowiem, że brakuje pewnych elementów w nocie bibliograficznej: najczęściej wydawnictwa bądź nawet sporej części noty (zobacz pozycje: 37, 62, 82, 83, 87, 88, 91, 93, 174).

Brak konsekwencji i pewien chaos panuje również w przypisach:

- Autorka często powtarza pełny zapis, zamiast stosować skróty: *op. cit.*, *Idem*, *Cf.* ; jedynym używanym skrótem jest *Ibidem* i w dodatku nie zawsze konsekwentnie;
- przy podawaniu stron raz występują polskie, a innym razem francuskie normy (s., ss., p., pp.); należałoby to wszystko ujednoczyć;

- bywa, że przypis jest niepełny; czasami Autorka zapomina o wzięciu w cudzysłów tytułu artykułu lub rozdziału oraz o zapisie tytułu książki kursywą;
- czasami brakuje obustronnego wyjustowania w przypisach.

Z innych drobnych uchybień należy wymienić tzw. „literówki” (dotyczą często końcówek wyrazów), powtórzenia poglądów Bettelheima na temat baśniowości *Sinohrodego* (s. 109, 110) lub morałów (s. 105, 120, 143, 215) oraz jednozdaniowe akapity (s. 20, 58), których raczej należy unikać.

Interpunkcja na ogół jest poprawna; można byłoby jedynie dorzucić trochę przecinków oraz średników. Należy również zwrócić uwagę na miejsce kropki w zdaniu: jest ona zawsze ostatnim elementem kończącym wypowiedź (zdanie).

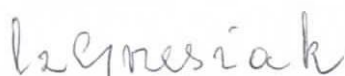
Pragnę wyraźnie podkreślić, iż zasygnalizowane powyżej drobne niedociągnięcia edytorskie są zapewne wynikiem pośpiechu, dość powierzchownej ostatecznej korekty lub zwyczajnego braku konsekwentnego stosowania reguł. Mają one charakter drugorzędny i nie wpływają zasadniczo na merytoryczny wymiar dysertacji. Warto jednak o nich pamiętać i nie popełniać ich w przyszłości, przy redagowaniu chociażby artykułów, bądź przy kolejnej monografii.

W sumie pracę oceniam pozytywnie. Autorka bowiem dobrze wywiązała się z podjętego i nie ukrywam trudnego zadania. Realizacja rozprawy świadczy nie tylko o dużej erudycji, ale również o znajomości teorii i metod badawczych, dość dobrym warsztacie badawczym oraz o dojrzałości naukowej Doktorantki. Doceniam olbrzymi i niekwestionowany wkład pracy.

Rozprawa doktorska mgr Anny Klimek może stanowić punkt wyjścia do dalszych jeszcze bardziej szczegółowych i pogłębionych studiów w zakresie świata przedstawionego w baśniach – w pracy chociażby ze studentami, na seminariach licencjackich lub magisterskich.

Kończąc, stwierdzam z przekonaniem, że praca doktorska Pani Anny Katarzyny Klimek spełnia wszystkie ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim i jednocześnie wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Lublin, dn. 11.06.2015 r.

/Prof. UMCS dr hab. Czesław Grzesiak/